

زیانیکی سەروو 1 ملیار دۆلاری و هۆکارەکانی هەناردەنەکردنەوهی نەوتی هەریمی کوردستان

30-04-2023

نووسەرەکان

مەحمود بابان

کورتە : کۆمپانیا نیودەولەتییه‌کانی بواری نەوت لە هەریمی کوردستان. ئەوان نەوه‌کو تەنیا هەولەکانیان چرکردۆتەوه بۆ دروستکردنی گوشار، بەلکو دامەزراوەی هاوبەشیشسان دروستکردوو بۆ کاری هاوبەش بۆ گوشارکردن لە عێراق و تورکیا بۆ دەستپێکردنەوهی هەناردەکردنی نەوت، چونکە تەنیا بەره‌مه‌یانی نەوتیان رانه‌گرتوو، بەلکو کارەکانی هەلکۆلینی بیر و ئەو بیرە نەوتیانەشیان راگرتوو کە کاریان ئێدا دەکرد و کارمەندەکانیان بە بێ مووچە بۆماوەی کەمتر یاخود زیاتر لە چەند مانگێک ناردوو تەوه بۆ ماله‌وه بە ئامانجی کەمکردنەوهی خەرجییه‌کانیان.

زيانه‌كانى راگرتنى هه‌ناردە‌كردنى نەوتى هه‌رئىمى كوردستان يەك مليار دۆلار تىپە‌راندوو و هه‌يشتا ئاسۆى هه‌ناردە‌كردنە‌وه‌ى نەوت ديار نيبه‌! ئىستا 30ى نيسان 2023 زياتر لە مانگىك و يەك هه‌فته‌يه هه‌ناردە‌كردنى نەوت راگيراوه سەرە‌پاي ئە‌وه‌ى هه‌ردوو لايەنى هه‌ولير و به‌غدا ريكه‌وتنيگان كوردوو. چاوه‌‌پوانيبه‌كان و به‌ياننامە‌ى به‌رپرسان بۆ هه‌ناردە‌كردنە‌وه‌ى نەوت لە‌كۆتايى هه‌فته‌ى رابردودا درووست دەرئە‌چوو. هه‌ربۆيه‌ش رۆژ بە رۆژ قە‌بارە‌ى زيانه‌كان زۆرتر دە‌بن. به‌شيوه‌يه‌ك كه ئىستا قوناخىكى نوپيه بۆ كۆمپانيا نيۆدە‌وله‌تبييه‌كانى بواری نەوت لە هه‌رئىمى كوردستان. ئە‌وان نە‌وه‌كو تە‌نيا هه‌وله‌كانيان چركردۆتە‌وه‌ بۆ دروستكردنى گۆشار، بە‌لكو دامە‌زراوه‌ى هاوبه‌شيشسان دروستكردوو بۆ كارى هاوبه‌ش بۆ گۆشاركردن لە عيراق و توركيya بۆ دە‌ستپيكردنە‌وه‌ى هه‌ناردە‌كردنى نەوت، چونكه تە‌نيا به‌ره‌مه‌يانى نە‌وتيان رانه‌گرتوو، بە‌لكو كارە‌كانى هه‌لكۆليني بير و ئە‌و بيره نە‌وتيانە‌شيان راگرتوو كه كاربان تيدا دە‌كرد و كارمە‌ندە‌كانيان به‌ بن مووچه بۆماوه‌ى كه‌متر ياخود زياتر لە چە‌ند مانگىك ناردوو تە‌وه‌ بۆ ماله‌وه به ئامانجى كه‌مكردنە‌وه‌ى خه‌رجيبه‌كانيان. ئە‌مه‌ش به‌واتاي بيكاربوونى سە‌تان كه‌سى ديكه لە‌نيوخودى كۆمپانياكان و ئە‌و كۆمپانيايانە‌ ديت كه خزمە‌تگوزارييه جياوازه‌كانيان لە‌م كە‌رتە‌دا دا‌بيندە‌كرد.

لە‌روويه‌كى ديكه‌وه، كۆمپانياكان تە‌نيا ئە‌و زيانه‌يان به‌رناكه‌وييت كه به‌هۆى راگرتنى هه‌ناردە‌كردنە‌وه‌ى نە‌وتە‌وه‌ ديت، بە‌لكو هه‌ندىكيان كه پشكدارين به‌هۆى دريژه‌كيشانى راگرتنه‌كه و كه‌مكردنە‌وه‌ و سفرکردنە‌وه‌ى خه‌رجيبه‌كانى وه‌به‌ره‌يان، به‌هاى پشكه‌كانيان زياتر داده‌به‌زيت.

لە‌راستيدا، هه‌ناردە‌كردنە‌وه‌ى نە‌وت تە‌نيا كوردنە‌وه‌ى قوفله‌كان نيبه، چونكه لە‌دواى بپاره‌كانى دادگاي CCاوه قوناخىكى نوچ هاته پيشه‌وه كه په‌يوه‌نديه‌كانى نيوان لايەنه جياوازه‌كانى گۆپى. ئە‌مه‌ش به‌واتاي گۆرانكارى لە به‌رزه‌وه‌نديه‌كان ديت، هه‌ربۆيه، دووباره ريكه‌وتن و ريكخستنه‌وه‌ى به‌رزه‌وه‌ندى لايەنه جياوازه‌كان لە‌م پرۆسه‌به‌دا وردە و كاتى پيوسته، ئە‌ويش لە كاتيكدا كه نەك تە‌نيا هه‌رئىمى كوردستان و عيراق، بگره توركيya و جيهانيش به‌قوناخىكى سه‌ختى په‌يوه‌ندى نيوان لايەنه‌كان تيده‌پە‌رن. ليره‌دا، هه‌له‌سته له‌سەر قە‌بارە‌ى زيانه‌كان و گرتنى كۆمپانيا نيۆدە‌وله‌تبييه‌كان لە‌بارە‌ى دريژه‌كيشانى راگرتنى هه‌ناردە‌كردنە‌وه‌ى نە‌وت و هۆكارە‌كانى ريكه‌نه‌كه‌وتنى لايەنه جياوازه‌كان دە‌كه‌بن.

زيانه‌كان و خەمى سەرە‌كى كۆمپانيا نيۆدە‌وله‌تبييه‌كانى سيكتە‌رى نەوت لە هه‌رئىمى كوردستان

زيانه‌كانى راگرتنى نە‌وتى هه‌رئىمى كوردستان لە‌ماوه‌ى 36 رۆژى رابردودا بۆ هه‌ناردە‌كردنى نە‌وت به‌و نرخە‌ى لە پرۆژه‌ياساي بودجه‌ى 2023 ى عيراق به‌ هه‌ناردە‌كردنى 400 هه‌زار به‌رميل نە‌وتە‌وه‌ ده‌گاته سە‌رووى 1 مليار و 8 مليۆن دۆلار و ديار نيبه كى به‌رپرسة لە‌م زيانه و چۆن قە‌ره‌بوو دە‌كرتە‌وه‌!

لە‌كاتيكدا نيۆه‌ى ئە‌م زيانه ئە‌گەر زياتریش نە‌بيت دە‌كه‌ويته سەر كۆمپانياكان، چونكه هه‌يشتا خه‌رجيبه‌كانيان بۆ چە‌ند به‌شى بنه‌رپه‌تى مانه‌وه‌ى كارە‌كانيان به‌رده‌وامه، هه‌روه‌كو چۆن يەك مانگ و شە‌ش رۆژه‌ داهاى نە‌وتى هه‌رئىمى كوردستان كه [ريژه‌ى 80% كۆى داهاته‌كه‌ى](#) پيكرده‌هينيت نە‌ماوه.

چاوه‌‌پوانيبه‌كانى كۆمپانياكانى نە‌وت بۆه‌ناردە‌كردنە‌وه‌ى نە‌وت لە رۆژانى داها‌توودا كۆتايى هات و به‌پي زانياريبه‌كان هه‌ندىك لە كۆمپانياكان بپارى خۆيان بۆ راگرتنى كارە‌كانيان بۆ كارکردن لە هه‌لكۆليني بيرى نە‌وت و تە‌واکردنى بيره‌كان كه لە‌م پيشه‌سازيبه‌دا به Rig Operation ناودە‌بري‌ت راگرت و كارمە‌ندە‌كانيان به‌بن مووچه بۆ ماوه‌يه‌كى كه‌متر ياخود زياتر لە چە‌ند مانگىك ناردۆتە ماله‌وه. ئە‌مه‌ش لە‌پال كه‌مكردنە‌وه‌ ياخود سفرکردنى خه‌رجيبه‌كانى وه‌به‌ره‌يان كه لە پلانى سالانه‌يان ها‌توو و به Capex ناودە‌بري‌ت. هه‌موو ئە‌مانە‌ش سەرە‌پاي نا‌پوونى چۆنيه‌تى وه‌رگرتنە‌وه‌ى قە‌رزە‌كانيان. لە رۆژانى رابردو به تە‌نيا كۆمپانياى گە‌لف كيستۆن كه لە كىلگە‌ى نە‌وتى شيخان كار دە‌كات رايگە‌ياند كه "102 مليۆن دۆلار قە‌رزبان لای حكومه‌تى هه‌رئىمى كوردستانه‌".

رۆژانى سەرە‌تاي گرتنە‌وه‌ى قوفلى بۆرى هه‌ناردە‌كردنى نە‌وتى هه‌رئىمى كوردستان، كۆمپانيا نە‌وتبييه‌كان به‌تە‌نيا و لە‌رپگە‌ى وڵاتانى خۆيانە‌وه‌ گۆشاره‌كانيان بۆ سەر لايەنه جياوازه‌كان دە‌كرد بۆ ريكه‌وتن، بە‌لام لە 27ى شوبات 2023دا گە‌وره كۆمپانياكانى وه‌ك دى ئين ئۆ، گە‌لف كيستۆن، گە‌نەل ئينرجى، ئيچ كە‌ى ئين و شاماران كۆمه‌له‌يه‌كيان به‌ناوى "كۆمه‌له‌ى پيشه‌سازى نە‌وتى كوردستان (APIKUR) راگە‌باندوو، كه لە [ئامانجى كۆمه‌له‌كدا چوار خال ها‌توو وه‌ك](#) "به‌رودان به هه‌رئىمى كوردستانى عيراق وه‌ك

شونىڭدىكى سەرنىچىلىق بۇ كۆمپانىيەنى نەوت ۋە گاز ۋە دابىنىكەرنى خىزمەتگوزارى ۋە بەھرىمەنەرنى؛ بۇ بەرۋەندى ھاۋەش ۋە نوپىنەرايە تىكرىنى ئەندامانى؛ ۋەك دەنگىكى ھاۋەش ۋە كارىگەر كار بۇ ئەندامانى دەكات لەبەرامبەر ھەموو لايەنە پەيوەندىدارەكان جا چ ھەرىمى كوردستانى عىراق ھەر لايەنكى دىكە بىت، دابىنىكرىنى كۆپەندىك بۇ ئەندامەكان بۇ بەشكرىنى زانىارى پەيوەندىدار بە پىشەسازى ۋە باشترىن كىدارەكانى پەيوەندىدار بە چالاكىيەكان ۋە تەندروستى ۋە سەلامەتى ۋە ئاسايش ۋە زىنگە ۋە پابەندبوونى ياساى ۋە بەرپىسارىيە كۆمەلەيەتتەكانى كۆمپانىيەكان.

بەپى بىلاۋىكرەيەكى APIKUR ، لەم دوايىنەدا نامەيەكان بۇ لىزىنە پەيوەندىيەكانى دەرەۋە ئەنجومەنى پىرانى ئەمەرىكا (كۆنگرىس) ۋە لىزىنە كارووبارى دەرەۋە ئەنجومەنى نوپىنەراى ئەمەرىكا نووسىۋە بۇ پىشكىشكرىنى تىپروانىنى كۆمپانىيە ئەندامەكان سەبارەت بە جىۋىپۆلىتىكى ئىستا، دۇخى ياساى، بودجە، پارەدان ۋە ئاستەنگەكانى ئاسايش لە ناۋچەكەدا، ھەرۋەھا نامەى ھاۋىشپەيوەكان بۇ ۋەزارەتى دەرەۋە بەرىتائىش ناردوۋە.

درىزەكىشانى راگرىنى ھەناردەكردنەۋە نەوت بە ھەر ھۆكارىك بىت زىانكى كەۋرە لە ھەرىمى كوردستان ۋە عىراقىش دەكات لەروۋى زىنگەى ۋە بەھرىمەنە نەوت ۋە گازەۋە، چۈنكە دلىيى كۆمپانىيەكان ۋە بەھرىمەنەكان بۇ كار كىرن لە ھەرىمى كوردستان ۋە عىراق لەق دەكات.

ھەرۋەھا، خالىكى دىكە پەيوەست بە كۆمپانىيەكانەۋە ئەۋەيە كە ئەم راگرىنە ۋە درىزەكىشانى، لىكەۋتەى دىكەى لە سەر بەشكى لە كۆمپانىيەكانى نەوت ھەيە، چۈنكە ھەندىك لە كۆمپانىيەكان پشكرارىن ۋە پشكى كۆمپانىيەكان پەيوەستە بە كاركرىنەنەۋە، بۇ نموۋە گەلف كىستۋن لەماۋەى مانگىكدا بەرىزەى 18.5% بەھى پشكەكانى دابەزىۋە، لە رۇزانى رابردوۋا تەنبا بە بىلاۋىكرىنەۋەى بەپاننامەيەك بەھى [پشكەكانى كۆمپانىيە گەلف كىستۋن](#) ، كەپشەتە 135 خال، كە نزمترىن ئاستە لەماۋەى ئەمسالدا. لەكاتىكدا لە 1ى ئادارى 2023دا بەھى پشكەكانى 207 خال بوۋە. لەلەيەكى دىكەۋە ئەم زىانە بۇ ئەۋ كۆمپانىيەكانى كە ۋە بەھرىمەنەكەى تاكە كەسىيە ياخود ھى دەۋلەتە، ۋەك گازپروم زىانكى ئەۋتۋى لەسەر سەرمەيە ۋە بەھرىمەنەكان لە رۇزىكدا نەكردوۋە، بەلام بەدلىيەيەۋە بەھى بىرە نەۋتەكان ۋە كىلگە نەۋتەيەكان ئەۋ بەھىيە رۇزانى پىش 25ى ئادار 2023 ناكات، ئەمەش بەھۋى زىادبوونى مەترسىيەكان ۋە كەمكىرن ۋە سەركىرنى ۋە بەھرىمەنەكە لەم كىلگانەدا.

ناكۆكى نىۋان لايەنەكان ۋە ھۆكارەكانى ھەناردەكردنەۋە نەوتى ھەرىمى كوردستان

پىشەسازى وزە بەتايىبەتىش نەوت ۋە گاز ۋەك ھەموو كەرتەكانى دىكە ۋە بەستەى رىككەۋتەنى نىۋان لايەنە جىاۋازەكانە. لەم رۇزانەدا جىاۋاز لە رابردوۋ، بەتايىبەتىش لەدۋاى جەنگى ئۇكرائىنا ۋە روسىيا قۇناخىكى نوچ لە پەيوەندىيەكانى ۋىلاتان لە بۋارى وزەدا ھانۋتە ئارۋە، كە نەۋەكو تەنبا ناسەقامگىرىيە ۋە ھەلبەز ۋە دابەزىكى گەۋرەى لە نرەكان دروست كىرد، بەلكو ۋىلاتان قۇناخىكى نوپى پەيوەندىيان بۇ وزە كرتوۋەتەبەر كە لىكەۋتەى گەۋرەى دەبىت، بۇ نموۋەش سزادانى روسىيا لەلەيەن ئەۋروپا ۋە ئەمەرىكاۋە لەروۋى وزەۋە، گەرانى ئەۋروپا بۇ ھوردەكردنى گاز لەدەرەۋەى روسىيا، پابەندەبوونى سەۋدىيە لە داۋاى ئەمەرىكا بۇ زىادكىرنى بەرھەمەنەكان ۋە دابەزىنى نرە نەوت ۋە ھتد لە نموۋەكانى ئەۋەن.

سەرەتا، چاۋەپۋاندەكرا بەھۋى ئەۋ ناسەقامگىرىيەى لە بازارى وزە ۋە كوشارى ۋىلاتانى ئەمەرىكا ۋە ئەۋروپا ھەيە كە كپارى رىزەى سەروۋى 70% نەۋتى ھەرىمى كوردستان ھەۋلىر ۋە بەغدا بگەنە رىككەۋتەن، ھەرواش بوۋ، سەرەراى جىاۋازىيە گەۋرەكان، لەماۋەى 10 رۇز رىككەۋتەن كرا ۋە چاۋەپۋاندەكرا ھەناردەكردنەۋەى نەوت دەستپىيەكەۋە، چۈنكە راگرىنەكە بەھۋى ناكۆكى نىۋان ئەم دوو لايەنەيە بوۋ، بەلام دۋاتر پروسە ئالۋزەكە دەرەكەۋت، كە پىۋىستى بەرىككەۋتەن لەگەل كۆمپانىيەكانى كپارىنى نەۋتى ھەرىمى كوردستان ۋە ئەۋ ۋىلاتانەى بۇى ھەناردە دەرەكەۋت بەكلا بىرئىتەۋە، دۋاتر رىككەۋتەن ياخود شىۋازىكى نوپى مامەلكىرن لەگەل كۆمپانىيە نىۋەۋلەتتەيەكانى نەۋتى ھەرىمى كوردستان بىتە ئارۋە. .

ھەرۋەھا، لەدۋاى بەرەۋىپىشچۈنى كىتوگۇكان ۋە لىدۋانى بەرپىسارىنى عىراق چ سەۋكۋەزىران، كۋتەبىزى كۆمەت ۋە ۋەزارەتى نەۋتى عىراق، رۇزى 29ى نىسان جىگرى سەۋكۋەزىران بۇ كارووبارى وزە ۋە ۋەزىرى نەۋتى عىراق دوۋبارە ئامازەى بەۋەكرد كە رۇزانى داھاتوۋ ھەناردەكردنەكە دەستپىيەكەۋە بەلام ۋادەرنەچۋو.

لەپاستىدا، دوۋبارە دەستپىيەكردنەۋەى نەۋتى ھەرىمى كوردستان لەرىگەى سۆمۋ سەرەراى رىكارەكان گۇپانكارىيەكى گەۋرە لە بەرۋەندى لايەنەكان دەكات، چۈنكە نرەى سۆمۋ جىاۋازە لەۋ نرەى نەۋتى ھەرىمى كوردستان پىفرۇشراۋە، ئەگەر بە نرەى نەۋتى كەركۋى بىت ۋەك لەماۋەكانى پىشۋودا ئامازەى بۇكرا، كە دوو بۇ سى دۇلار لەخۋار نرەى نەۋتى بىرئىتەۋە مامەلەى پىۋەدەكەرت، ئەۋا

نەوتى ھەرىمى كوردستان بە 76 دۆلار بفرۇشرىت، لەكاتىكدا پىشتر بە 12 بۇ 20 دۆلار كەمتر دەفرۇشرا، بەماناى جياواى رۇژانەى 7 مليۇن دۆلار دىت.

ئىستا و تارادەيەك رىككەوتنە نىوخۇبىيەكان چ لە عىراق بىت ياخود لە ھەرىمى كوردستان پىشكەوتنى بەخۇوۋە بىنيوۋە و گەشتوۋەتە قۇناخى ئامادەكردن بۇ ھەناردەكردنەۋەى نەوت، تەننەت رىككەوتنى سۆمۆ و كىرپارەكانىش، بەلام پىدەچىت چۇن توركىا بەداۋابەكى عىراق قوفلى بۇرىيەكەى گرتەۋە، بەھەمان شىۋە ھەمان قوفلەكە نەكاتەۋە، چۈنكە سەختە بۇ توركىا لەم قۇناخەدا بەچوونە ژىربارى ھەناردەكردنەۋەى نەوت بەبى رىككەوتن لەسەر شىۋازى دانەۋەى 1.47 مليار قەربوۋى دادگا بە عىراق و پىرۆسەى بەردەۋامبوۋنى دادگا ICC بۇ ماۋەى 2018-2023، كە بىرپارە پىشقەچوون بەخۇۋە بىنىت، لەكاتىكدا بەپى زانىبارىيەكان ھىشتا ۋەزارەتى نەوتى عىراق نامەى فەرمى نەناردوۋە بۇ توركىا، بەلام لە دادگاى نىۋىۋىرك داۋاى لەسەر توركىا تۆماركردوۋە بۇ پابەندبوۋنى بەو قەرەبوۋوۋەى كەوتوۋەتە ئەستۆى بەھۆى ھەناردەكردنى نەوتى ھەرىمى كوردستانەۋە، ئەمە سەرەراى ئەۋەى پارتى دەسەلاتدار لە دوو ھەفتەى داھاتوۋدا ھەلبۇزاردنىكى چارەنوۋسازى لە پىششە، ھەربۇبەش چاۋەرواندەكرىت ھەناردەكردنەۋەى نەوتى ھەرىمى كوردستان بە كەركوكىشەۋە، ئەگەر بەغداد سازش نەكات ئەۋا بەدلىيايەۋە درىژە دەكىشىت بۇ داۋاى يەكلابوۋنەۋەى دەنگەكان لە ھەلبۇزاردنى 14 ئايار 2023 توركىا.

كۆتايى

لەماۋەى دوو دەيەى رابردوۋدا، ۋەبەرھىنانى ملياران دۆلار لە كەرتى پىششەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان و بەرھەمھىنانى نىكەى 500 ھەزار بەرمىل نەوتى رۇژانە، لەگەل بەرھەمھىنانى 500 مليۇن پىن سىجا گاز بە سەرمايەى ۋەبەرھىنانى دەرەكى نەبۋايە نەدەھاتە دى، ھەروەكو چۇن ھەفتەى رابردوۋ ھەمىد جەغفەر، بەپىۋەبەرى گىشتى كرىست پىرۆلپىوم ئامازەى بەۋەكرد " ئىمە دەزانىن ناكۆكى ياساى ھەيە، كە پەنا بۇ دادگا نىۋىۋىوانى براۋە، بەلام ئەمە بۇ راكىشانى سەرمايەى ۋەبەرھىنان باش نىيە، ھەروەھا ئەگەر عىراق دادگا بباتەۋە، بەلام ئەمە پىۋىستە لە يەكەم شۇۋىن چارەسەر بىكرىت، بۇ ئەۋەى نەبىتە بەشكىك لەباركرانى و ھاننەدانى ۋەبەرھىنان لە كەرتى وزە و كەرتەكانى دىكەش".

درىژەكىشانى ھەناردەنەكردنەۋەى نەوتى ھەرىمى كوردستان، جگە لەو زىانە مليار دۆلارىيەى كە رۇژانەش زياتر دەكات، كارىگەرى گەرەى لەسەر ژىنگەى ۋەبەرھىنان نەۋەكو تەنيا لە كەرتى نەوت بەلكوۋ لەكۆى كەرتەكانى دىكەش دەكات، كە وردە وردە لىكەۋتەكانى دەرەكەۋىت.

ھەروەھا، پىۋىستە بەرەۋپىشچوون لە دانوستاندەكانى سى قۇلى ئەنقەرە بەغدا ھەوللىر بىتە ئاراۋە، چۈنكە دواچار ئەگەر زىانەكان پىش رىككەوتنى 4 نىسان 2023 بە تەنيا بۇ ھەرىمى كوردستان بوۋىت، ئەۋا ئىستا و لەو رۇژە بەداۋاۋە بەر ھەموو گەلى عىراق دەكەۋىت، چۈنكە پابەندى عىراق بە ھەناردەكردنى 400 ھەزار بەرمىل كەوتوۋەتە دەستى سۆمۆۋە.

لەكۆتايىدا، ھەموو چاۋەكان لەسەر ھەۋالى دەستپىكردنەۋەى ھەناردەكردنەۋەى نەوتە بۇ بەندەرى جەھان، ئەگەر دەستپىكردنەۋەى ھەناردەكردن بەكەۋىتە داۋاى ھەلبۇزاردنى توركياۋە، ئەۋا بە دلىيايەۋە جارىكى دىكە گۇرانكارى لە بالانسى ھىز دىتەۋە ئاراۋە، ئەمجارەش قۇناخىكى نوپى دانوستاندن دىتە ئاراۋە، بەلام ھەر چۇنىك بىت رۇژ بە رۇژ زىانەكان زياتر دەكات.